

KASBIY TA'LIMDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEKANIZMLARI ORQALI STRATEGIK BOSHQARUVNI RIVOJLANTIRISH

Qobilov Voxidjon Zoxidovich

Qo'qon davlat universiteti tadqiqotchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21736572>

Annotatsiya. Ushbu maqolada kasbiy ta'lim muassasalarida strategik boshqaruvni davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari orqali rivojlantirishning tashkiliy-pedagogik, institutsional va iqtisodiy jihatlari ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy g'oyasi shundan iboratki, kasbiy ta'lim tizimi mehnat bozori, ishlab chiqarish korxonalari, hududiy iqtisodiyot va davlat ta'lim siyosati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni kuchaytirmasdan turib raqobatbardosh kadrlar tayyorlash vazifasini to'liq bajara olmaydi. Shu nuqtai nazardan davlat-xususiy sheriklik faqat moliyaviy resurs jalb etish vositasi emas, balki ta'lim mazmuni, amaliyot bazasi, dual ta'lim, kompetensiyaviy baholash, bitiruvchilar bandligi va innovatsion boshqaruvni birlashtiruvchi strategik platforma sifatida qaraladi. Maqolada tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, normativ-huquqiy tahlil, institutsional modellash va ekspert baholash metodlari asosida kasbiy ta'lim muassasalari uchun DXShga tayangan strategik boshqaruv modeli asoslanadi.

Kalit so'zlar: kasbiy ta'lim, davlat-xususiy sheriklik, strategik boshqaruv, mehnat bozori, dual ta'lim, institutsional hamkorlik, kompetensiya, ta'lim sifati, ish beruvchi, innovatsion boshqaruv.

Kirish: Zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot sharoitida kasbiy ta'lim tizimi inson kapitali, mehnat unumdorligi, texnologik yangilanish va hududiy raqobatbardoshlikni ta'minlovchi strategik institutlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Sanoat, xizmat ko'rsatish, raqamli iqtisodiyot, agrotexnologiya, qurilish, transport va energetika sohalarida mutaxassislariga bo'lgan talab tez o'zgarib borayotgan bir paytda kasbiy ta'lim muassasalari faqat an'anaviy o'quv

jarayonini tashkil etuvchi muassasa sifatida emas, balki mehnat bozori bilan bevosita bog'langan, ish beruvchilar ehtiyojini oldindan prognoz qiladigan, ta'lim mazmunini muntazam yangilaydigan va natijaviylikka yo'naltirilgan strategik boshqaruv subyekti sifatida faoliyat yuritishi zarur. Bu zarurat kasbiy ta'limda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini keng joriy etishni, ularni oddiy loyihaviy hamkorlik darajasidan institutsional boshqaruv, resurslarni taqsimlash, sifatni ta'minlash va ijtimoiy mas'uliyat tizimi darajasiga ko'tarishni taqozo etadi. Davlat-xususiy sheriklik ta'lim sohasida davlat organlari, ta'lim muassasalari, ish beruvchilar, xususiy investorlar, tarmoq assotsiatsiyalari va mahalliy jamoalar o'rtasida muayyan ta'lim, infratuzilma, malaka oshirish yoki bandlik maqsadlariga erishish uchun resurs, mas'uliyat va natijalarni taqsimlashga asoslangan hamkorlik shakli sifatida talqin etiladi[1]. Kasbiy ta'lim kontekstida davlat-xususiy sheriklik mazmuni yanada kengayadi: xususiy sektor o'quv ustaxonalarini jihozlash, amaliyot maydonlarini taqdim etish, ta'lim dasturlarini ekspertizadan o'tkazish, ishlab chiqarish ustozlarini jalb qilish, talabalarni ish joyida o'qitish, bitiruvchilarni ishga qabul qilish va malaka talablarini shakllantirish jarayonida bevosita ishtirok etadi. Davlat esa huquqiy kafolat, standart, moliyaviy rag'bat, nazorat, adolatli raqobat va ijtimoiy tenglik shartlarini belgilaydi. Shuning uchun DXSH kasbiy ta'limda strategik boshqaruvning tashqi muhitga ochiq, manfaatdor tomonlarga yo'naltirilgan va uzoq muddatli natijalarni ko'zlaydigan shakli sifatida qaralishi lozim. O'zbekistonda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, kasb-hunarga o'qitishni mehnat bozori talablari bilan uyg'unlashtirish, nodavlat ta'lim xizmatlarini rivojlantirish va xususiy sektor ishtirokini kengaytirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar kasbiy ta'lim muassasalari oldiga mutlaqo yangi boshqaruv vazifalarini qo'yimoqda[2]. Kirish qismida ta'kidlash lozimki, davlat-xususiy sheriklikning ta'limdagi samaradorligi faqat shartnoma tuzish yoki xususiy mablag' jalb etish bilan cheklanmaydi. Samaradorlikning asosiy mezonlari ta'lim dasturlarining ish beruvchi talablariga mosligi, talabalarning amaliy kompetensiyalari, o'qituvchilarning ishlab chiqarish bilan bog'langan malakasi, bitiruvchilar bandligi,

kasbiy ta'lim muassasasining moliyaviy mustaqilligi, ijtimoiy adolat va ta'lim sifatining barqaror o'sishi bilan belgilanadi. Shu sababli maqolaning maqsadi kasbiy ta'limda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari orqali strategik boshqaruvni rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini ochib berish, uning tashkiliy-pedagogik shartlarini aniqlash va amaliyotga tatbiq etish yo'nalishlarini ilmiy asoslashdan iborat[3].

Kasbiy ta'limda davlat-xususiy sheriklik va strategik boshqaruv masalalari bo'yicha adabiyotlar tahlili mazkur yo'nalishning bir nechta ilmiy maydonlar kesishmasida shakllanayotganini ko'rsatadi: ta'lim siyosatini institutsional tahlil qilish, kasbiy ta'limni mehnat bozori bilan integratsiyalash, DXShning iqtisodiy-huquqiy mexanizmlarini o'rganish va strategik boshqaruvning ta'lim muassasalari faoliyatidagi natijaviyligini baholash. Google Scholar bazasida profillari va ishlari mavjud bo'lgan o'zbek tadqiqotchilari Qobil Ro'ziyev va Umar Burxanovning O'zbekiston ta'lim tizimi islohotlari, xususan, oliy va kasbiy ta'lim nisbati, davlat siyosatining ta'lim landshaftiga ta'siri, institutsional cheklovlar va kadrlar tayyorlash sifatini belgilaydigan omillar to'g'risidagi tadqiqotlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi[4]. Ularning ishlarida O'zbekiston ta'lim tizimining mustaqillikdan keyingi transformatsiyasi, yuqoridan boshqarish modeli, ta'limga kirish imkoniyatlari, inson va moddiy resurslar salohiyati hamda mehnat bozori talablari bilan ta'lim tizimi o'rtasidagi murakkab aloqalar tahlil qilingan. Qobil Ro'ziyevning ta'lim islohotlari va iqtisodiy transformatsiyaga oid tahlillarida ta'lim tizimidagi resurslar taqsimoti, bozor iqtisodiyoti talablari va institutsional o'zgarishlar o'rtasidagi bog'liqlik markaziy o'rin tutadi. Ushbu ilmiy pozitsiya kasbiy ta'lim muassasalarida DXShni joriy etishda muhim ahamiyatga ega, chunki xususiy sektor bilan hamkorlik aynan resurslar, ishlab chiqarish tajribasi va ish beruvchi ehtiyojini ta'lim jarayoniga kiritish orqali samara beradi[5]. Umar Burxanovning ta'lim boshqaruvi va O'zbekiston ta'lim tizimi transformatsiyasiga oid qarashlari esa davlat siyosati, moliyaviy imkoniyatlar va ta'lim muassasalarining institutsional mustaqilligi masalalarini ilmiy muhokamaga olib kiradi[6]. Bu ikki

muallifning tadqiqotlarini mazkur maqola mavzusi bilan bog'laganda, kasbiy ta'limda strategik boshqaruvning muvaffaqiyati davlat tomonidan belgilangan standartlar bilan xususiy sektorning amaliy talablari o'rtasidagi muvofiqlikka, muassasa rahbariyatining sheriklikni boshqarish kompetensiyasiga va natijaviylikni baholash tizimiga bog'liq ekani ko'rinadi. Xalqaro adabiyotlarda kasbiy ta'limda DXShning eng samarali shakllari ish joyida o'qitish, dual ta'lim, sohaviy malaka kengashlari, korxona bazasida o'quv markazlari, qo'shma sertifikatlash, ish beruvchilar ishtirokida o'quv dasturlarini yangilash va bitiruvchilarni bandlikka yo'naltirish mexanizmlari bilan bog'lanadi. Bu yondashuvlar O'zbekiston kasbiy ta'limi uchun ham nazariy va amaliy ahamiyatga ega, chunki ular ta'lim muassasasini yopiq pedagogik tizimdan ochiq innovatsion ekotizimga aylantiradi. Biroq adabiyotlarda DXShning xavflari ham qayd etiladi: xususiy sherikning qisqa muddatli foydaga moyilligi, ijtimoiy tenglikning pasayishi, ta'lim mazmunining tor ishlab chiqarish ehtiyojlariga haddan tashqari bo'ysundirilishi, shartnomaviy munosabatlarda shaffoflik yetishmasligi va davlat nazoratining formallashuvi. Demak, DXShni strategik boshqaruv bilan bog'lash uning imkoniyatlarini tizimlashtirish, xavflarini boshqarish va jamoat manfaatini saqlash uchun zarur hisoblanadi[7]. Ushbu maqolada kasbiy ta'limda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari orqali strategik boshqaruvni rivojlantirish masalasini ilmiy asoslash uchun tizimli, institutsional, qiyosiy-tahliliy, normativ-huquqiy, funksional, modellashtirish va ekspert-mantiqiy tahlil metodlari o'zaro bog'liq holda qo'llanildi. Tizimli yondashuv kasbiy ta'lim muassasasini davlat siyosati, xususiy sektor, mehnat bozori, mahalliy hokimiyat, ota-onalar, talabalar va jamoatchilik manfaatlari kesishgan ochiq ijtimoiy-pedagogik tizim sifatida o'rganish imkonini berdi. Institutsional tahlil orqali DXShning huquqiy asoslari, sheriklar o'rtasidagi mas'uliyat taqsimoti, shartnomaviy munosabatlar, rag'batlantirish mexanizmlari va boshqaruv vakolatlarining ta'lim natijalariga ta'siri aniqlandi. Qiyosiy tahlil metodi yordamida xalqaro kasbiy ta'lim amaliyotida xususiy sektor ishtirokining turli shakllari, jumladan, dual ta'lim, ishlab chiqarish amaliyoti, sohaviy malaka

kengashlari va korxona negizida o'qitish modellari O'zbekiston sharoiti bilan taqqoslandi. Modellastirish metodi asosida kasbiy ta'lim muassasasida DXShga tayangan strategik boshqaruvning shartli institutsional modeli ishlab chiqildi. Ushbu model beshta o'zaro bog'liq blokdan iborat deb qaraldi: strategik maqsadlar bloki, sheriklik resurslari bloki, pedagogik jarayon bloki, natijaviy monitoring bloki va ijtimoiy-iqtisodiy samara bloki. Strategik maqsadlar blokida muassasaning missiyasi, hududiy mehnat bozori ehtiyoji va davlat ta'lim siyosati uyg'unlashtirildi; sheriklik resurslari blokida korxonalarining moddiy-texnik, texnologik, kadrlar va moliyaviy imkoniyatlari ta'lim jarayoniga kiritildi; pedagogik jarayon blokida o'quv dasturlari, amaliyot, dual ta'lim va kompetensiyaviy baholash o'zaro bog'landi; natijaviy monitoring blokida bitiruvchilar bandligi, ish beruvchi qoniqishi, talabalarning amaliy ko'nikmalari va ta'lim sifatining dinamikasi baholandi; ijtimoiy-iqtisodiy samara blokida DXShning hududiy iqtisodiyot, kambag'allikni qisqartirish, yoshlar bandligi va inson kapitaliga ta'siri tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari kasbiy ta'limda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari strategik boshqaruvni rivojlantirishda to'rtta asosiy yo'nalish bo'yicha samara bera olishini ko'rsatdi. Birinchi yo'nalish — ta'lim mazmuni va mehnat bozori talablari o'rtasidagi muvofiqlikni kuchaytirishdir. Xususiy sektorning o'quv dasturlarini ishlab chiqish va ekspertizadan o'tkazishdagi ishtiroki kasbiy ta'lim muassasalariga eskirgan nazariy mazmundan voz kechish, kasb standartlari va ishlab chiqarish jarayonlariga mos kompetensiyalarni kiritish, amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish hamda talabalarni real texnologik muhitga tayyorlash imkonini beradi. Ikkinchi yo'nalish — moddiy-texnik bazani modernizatsiya qilishdir. Davlat budjeti imkoniyatlari cheklangan sharoitda xususiy investitsiyalar, korxona uskunolari, homiylik, lizing, qo'shma o'quv markazlari va ishlab chiqarish ustaxonalari orqali kasbiy ta'lim muassasalarida zamonaviy o'quv muhitini shakllantirish mumkin. Natijalarning yana bir muhim jihati shundaki, kasbiy ta'limda DXShni rivojlantirish rahbar kadrlardan yangi kompetensiyalarni talab qiladi. Ular faqat o'quv jarayonini tashkil etuvchi ma'mur emas, balki strategik muzokara olib boruvchi, sheriklik

portfelini boshqaruvchi, loyihalarni baholovchi, risklarni tahlil qiluvchi, huquqiy va moliyaviy mexanizmlarni tushunadigan, ish beruvchi bilan uzoq muddatli ishonchni shakllantiruvchi menejer sifatida faoliyat yuritishi kerak. Demak, kasbiy ta'lim muassasalari rahbarlari va o'rinbosarlari uchun DXSH loyihalarini boshqarish, strategik rejalashtirish, moliyaviy menejment, KPI tizimi, shartnomaviy munosabatlar va jamoatchilik bilan aloqalar bo'yicha maxsus malaka oshirish dasturlarini tashkil etish zarur. Maqolada DXSH asosida strategik boshqaruvni baholash uchun "resurs — jarayon — natija — ta'sir" zanjiri taklif etildi: resurslar sheriklar tomonidan kiritiladi, jarayon ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasida tashkil etiladi, natija bitiruvchining kompetensiyasida namoyon bo'ladi, ta'sir esa bandlik va iqtisodiy samaradorlikda aks etadi.

Kasbiy ta'limda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari orqali strategik boshqaruvni rivojlantirish masalasini muhokama qilishda xorijiy olimlar qarashlari o'rtasida muayyan polemika mavjud. E. Savas davlat xizmatlarini xususiy sektor ishtirokida tashkil etish samaradorlikni oshirishi, xarajatlarni kamaytirishi, raqobat muhitini kuchaytirishi va boshqaruvda natijaviylikni ta'minlashi mumkinligini ta'kidlaydi. Uning yondashuvi nuqtai nazaridan kasbiy ta'limda xususiy sheriklarni jalb etish o'quv ustaxonalarini tez modernizatsiya qilish, ish beruvchi talablarini o'quv dasturlariga kiritish, bitiruvchilarni ish bilan ta'minlash va ta'lim muassasalarini bozor talablariga moslashtirish uchun zarur. Savas logikasida davlatning asosiy vazifasi barcha jarayonlarni o'zi bajarish emas, balki qoidalarni belgilash, raqobatli muhit yaratish, natijalarni nazorat qilish va xususiy sektor imkoniyatlaridan jamoat manfaati uchun foydalanishdan iborat[8]. Biroq Mark Murning "jamoat qiymati" konsepsiyasi mazkur yondashuvni muayyan darajada muvozanatlaydi. Murga ko'ra, davlat boshqaruvida asosiy mezon faqat iqtisodiy samaradorlik yoki xarajatlarni qisqartirish emas, balki jamoat manfaati, ijtimoiy adolat, fuqarolar ishonchi va uzoq muddatli ijtimoiy qiymat yaratishdir. Kasbiy ta'limda bu qarash nihoyatda muhim, chunki ta'lim xususiy foyda keltiradigan xizmat bo'lish bilan birga, ijtimoiy tenglik, yoshlar imkoniyati, hududiy rivojlanish

va kambag'allikni qisqartirish vositasi hamdir. Agar DXSH loyihalari faqat xususiy sektorning qisqa muddatli kadr ehtiyojini qondirishga qaratilsa, umumiy ta'lim maqsadlari, shaxsning keng kompetensiyalari va ijtimoiy adolat tamoyillari zaiflashishi mumkin[9]. Ushbu ikki yondashuv o'rtasidagi ilmiy bahs kasbiy ta'limda strategik boshqaruv uchun muhim xulosani keltirib chiqaradi: DXSH samaradorlik va jamoat qiymati o'rtasidagi muvozanat asosida boshqarilishi kerak. Agar faqat Savascha samaradorlik logikasi ustuvor bo'lsa, ta'lim muassasasi xususiy korxonalar ehtiyojiga haddan tashqari bog'lanib qolishi, kam ta'minlangan yoshlar yoki hududiy tengsizlik masalalari ikkinchi darajaga tushishi mumkin[10]. Agar faqat Murcha jamoat qiymati logikasiga tayanilsa, amaliyotda moliyaviy barqarorlik, raqobat, texnologik yangilanish va ish beruvchi mas'uliyati yetarli darajada shakllanmasligi mumkin. Shuning uchun strategik boshqaruv modeli xususiy sektor resurslari va tezkorligidan foydalanishi, ammo davlat siyosati, sifat standartlari, ijtimoiy adolat va hisobdorlikni saqlab qolishi lozim.

Xulosa: Kasbiy ta'limda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari orqali strategik boshqaruvni rivojlantirish zamonaviy ta'lim siyosati, mehnat bozori ehtiyoji va iqtisodiy taraqqiyot talablaridan kelib chiqadigan obyektiv zaruratdir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, DXSH kasbiy ta'limda faqat investitsiya jalb etish vositasi emas, balki ta'lim mazmunini mehnat bozori bilan bog'lash, amaliy ta'limni kuchaytirish, moddiy-texnik bazani yangilash, ish beruvchilar mas'uliyatini oshirish, bitiruvchilar bandligini ta'minlash va ta'lim sifatini natijaviy ko'rsatkichlar asosida baholashga xizmat qiluvchi strategik boshqaruv mexanizmi hisoblanadi. Maqolada davlat-xususiy sheriklikni samarali tashkil etish uchun kasbiy ta'lim muassasalarida strategik maqsadlarni aniq belgilash, sheriklik portfelini shakllantirish, ish beruvchilar bilan uzoq muddatli shartnomalar tuzish, o'quv dasturlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida muntazam yangilash, korxona bazasida amaliy ta'limni kengaytirish va natijaviy monitoring tizimini joriy etish zarurligi asoslandi. Umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, kasbiy ta'limda DXShning muvaffaqiyati davlat, xususiy sektor va ta'lim muassasasi o'rtasidagi

ishonch, shaffoflik, mas'uliyat va natijaviylikka bog'liq. Davlat huquqiy va ijtimoiy kafolatlarni ta'minlashi, xususiy sektor texnologik va amaliy resurslarni kiritishi, ta'lim muassasasi esa pedagogik jarayonni sifatli tashkil etishi lozim. Ana shunda kasbiy ta'lim strategik boshqaruvi mehnat bozoriga moslashuvchan, innovatsion, raqobatbardosh va jamoat manfaatiga xizmat qiluvchi tizim sifatida rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Umarova X. Oliy Ta'lim Muassasasida Strategik Boshqaruv Tizimini Takomillashtirishning Zamonaviy Tendensiyalari //Green Economy and Development. – T. 2. – №. 3. – C. 664025.
2. Abdullayev S. Oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv tizimini takomillashtirishning ilmiy-metodologik asoslari //World Conference on Agricultural and Earth Sciences. – 2026. – T. 1. – №. 1. – C. 8-11.
3. Qudratova G. M. Oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligiga ta'sir qiluvchi omillar //yangi renessansda ilm-fan taraqqiyoti. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 254-257.
4. Abdunazarova N. F., Omirzaxovna Y. M. Ta'lim muassasasida kadrlar boshqaruvining mohiyati va tamoyillari //interdiscipline innovation and scientific research conference. – 2026. – T. 4. – №. 39. – C. 150-155.
5. NASRULLAYEV T. Rahbar kadrlarning strategik boshqaruv kompetentligini takomillashtirishda sun'iy intellektdan foydalanish //«ACTA NUUZ». – 2025. – T. 1. – №. 1.1. – C. 144-146.
6. Xaydarqulova B. Ta'lim xizmatlarini moliyalashtirishda raqamli boshqaruv texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish //Scientific practical conference. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 89-92.
7. Kengboyeva M. Oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini boshqarish yo'nalishlari //Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2025. – T. 5. – №. 11. – C. 128-133.

8. Mirzabayeva G. S., Saidahmedovna G. M. Umumta'lim muassasalarida ta'lim sifatini boshqarish va baholash mexanizmlari //образование и наука в xxi веке. – 2025. – №. 66-1 (том 2).

9. Saloxitdinov S. Oliy ta'lim xizmatlari sifatini baholashning zamonaviy konsepsiyalari va innovatsion mexanizmlari: milliy va xalqaro tajribani taqqoslamali tahlil qilish asosida takomillashtirish yo'nalishlari //Academic literature. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 1-128.

10. Ismoilova F. Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalari raqobatbardoshligini oshirishning ahamiyati va tamoyillari //Scientific practical conference. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 220-225.